

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

☒ Σύνοψη από το αντίστοιχο κεφάλαιο του βιβλίου «Ο Ανθρωπολογικός Τύπος της Αποανάπτυξης-Τοπικοποίησης», των Γιώργου Κολέμπα, Γιάννη Μπίλλα-εκδόσεις των συναδέλφων(τέταρτη έκδοση):

Ο καπιταλισμός πριν φανερώσει τα αδιέξοδά του κατέστρεψε τον **ψυχισμό** των ανθρώπων. Διαμόρφωσε ένα **ανθρωπολογικό** τύπο μοναχικό, νευρωτικό, αγχώδη, ανεύθυνο, φοβικό και φοβισμένο, ανταγωνιστικό, επιθετικό, ενεργοβόρο, καριερίστα και αμοραλιστή, κάτοικο του εγώ και όχι του εμείς, που ακόμα και σήμερα διατηρεί την ψευδαίσθηση της ατομικής διαφυγής, που ακόμα και όταν ερωτεύεται δεν το κάνει ανιδιοτελώς, αλλά συνήθως αποβλέπει και σε οικονομικά ανταλλάγματα. Έναν ανθρωπολογικό τύπο, οποίος «αποφασίζει» μια φορά κάθε 4 χρόνια να αναθέσει στο πολιτικό προσωπικό των κομμάτων της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας τη διαχείριση της ζωής του.

Ο σημερινός τύπος ατόμου ενσαρκώνει τη γενικότερη ανευθυνότητα και έλλειψη συνοχής και προσανατολισμού. Η **«ατομικότητά»** του έγκειται στο ότι η κατάρρευση των συλλογικών αναφορών και των αξιών της κοινωνίας του δίνουν την εντύπωση πως έχει την ελευθερία να κάνει ό,τι θέλει. Ο ιδιωτικός του χώρος, παράλληλα, που κάνει τους ανθρώπους να αδιαφορούν για οτιδήποτε υπερβαίνει τον κοντινό τους περίγυρο (οικογένεια, φίλοι, χόμπι κ.λπ.), εντείνει αυτή την αίσθηση «ατομικής ελευθερίας», «ανεξαρτησίας» κ.λπ., καθώς απωθεί κάθε μορφή σοβαρής συλλογικής δέσμευσης, απαξιώνοντας την έννοια του καθήκοντος. Πρόκειται για μια εντελώς τυπική αντίληψη περί «απελευθέρωσης», που απλώς αναπαράγει το **φαντασιακό της εκρίζωσης**[1]. Η απελευθέρωση ταυτίζεται με την αποκοπή του ατόμου από κάθε είδους συλλογική ένταξη, ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για ένταξη σε θεσμούς ετερόνομους ή αυτόνομους. Η εκπαίδευση και η διαμόρφωση των ανθρώπων από αυτές τις ίδιες

καταναλωτικές κοινωνίες αποτελεί το βασικότερο εμπόδιο στην προοπτική της αποανάπτυξης και της άμεσης δημοκρατίας, καθώς αποτελεί θρησκευτική σχεδόν πεποίθηση αυτής της κοινωνίας η διαρκής μεγέθυνση.

Ο καπιταλισμός δεν μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει, αν οι ίδιοι οι άνθρωποι δε συμμεριστούν και δεν εσωτερικεύσουν τις αξίες που τον στηρίζουν. Παράλληλα, αν λάβουμε υπόψη ότι ήδη δημιούργησε ένα νέο είδος οικονομίας που η καπιταλιστική δημιουργία αξίας αντικαθίσταται σιγά-σιγά από τη χρηματιστηριακή κερδοσκοπία, τότε **αυτό που σήμερα επικρατεί είναι το παρασιτικό ήθος μιας κοινωνίας της κατανάλωσης, του τζόγου, του εύκολου κέρδους, του υπερδανεισμού, της διαφθοράς, κτλ.** Υπό μία έννοια το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα καταστρέφει κάθε ανθρωπολογικό υπόστρωμα πάνω στο οποίο θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας νέος τύπος κοινωνίας.

Φαίνεται ξεκάθαρα η **ανάγκη για τη δημιουργία ενός νέου ανθρωπολογικού τύπου**, διότι δεν είναι δυνατό να δημιουργηθεί μια αυτόνομη δημοκρατική και οικολογική κοινωνία η οποία θα βασίζεται στο σημερινό άνθρωπο. Αυτός ο συλλογισμός απαντά και στην κριτική που εμπεριέχει στοιχεία του προηγούμενου φαντασιακού για την επιστροφή σε μια Κεϊνσιανικού τύπου εγγύηση των πρότερων καταναλωτικών μας απολαύσεων. Αντίθετα, θα πρέπει να αποδομηθεί πλήρως το καπιταλιστικό φαντασιακό των ανθρώπων και να αποαποικήσουμε το εννοιολογικό υπόστρωμα των καπιταλιστικών αφηγήσεων που κυριαρχούν ακόμα στους πολίτες.

Αλλά ας δούμε αναλυτικότερα πως δημιουργήθηκε ιστορικά ο νεωτερικός ανθρωπολογικός τύπος. Ο μαζικός άνθρωπος των «αναπτυγμένων» βιομηχανικών καπιταλιστικών κοινωνιών είναι αποτέλεσμα βασικά της **βιολογικής** και της **κοινωνικοπολιτιστικής** του εξέλιξης, στην οποία βέβαια εξέλιξη υπήρξε και επίδραση των διαφοροποιημένων **γεωγραφικών** -τοπικών(κλιματικών-πολιτιστικών) συνθηκών.

α) Όσον αφορά στην βιολογία του:

1) Ο άνθρωπος είναι ένας «έξυπνος χιμπατζής» με μεγάλο εγκέφαλο, που διακρίνεται για την περιέργεια (και άρα του αρέσει η έρευνα και ο διαλογισμός για αυτά που τον

περιτριγυρίζουν), για την τάση του για κατασκευές, βελτιώσεις και δημιουργικό παιγνίδι, την ανάγκη χρήσης ενέργειας και υλικών από το περιβάλλον γύρω του, ώστε να επιβιώνει ο ίδιος και ταυτόχρονα να αναπαράγεται.

2) Όλοι οι άνθρωποι δεν είμαστε ίδιοι μεταξύ μας, αλλά λόγω της καταγωγής μας από τα πρωτεύοντα, έχουμε την τάση να οργανώνουμε τη ζωή μας σε ομάδες. Επιδιώκουμε τη συλλογικότητα, τη συνεργασία και αλληλεγγύη σε σχέση με τους εξωτερικούς παράγοντες που επιδρούν στο συλλογικό τρόπο ζωής μας.

3) Τα άτομα μπορεί να **διαφέρουν** μεταξύ τους, όμως μεγαλύτερες **ομάδες** ανθρώπων είναι σε μεγάλο βαθμό **ίδιες**. Όσο πιο μεγάλες είναι αυτές οι ομάδες αριθμητικά, τόσο μεγαλύτερη πιθανότητα έχουν να είναι ίδιες σε σχέση με τα γενικά χαρακτηριστικά τους και να αποτελούνται κατά μέσο όρο από άτομα ίδιας περιέργειας-εφευρετικότητας -δημιουργικότητας- ευφυΐας-δυναμικότητας, ίδιων ικανοτήτων-δεξιοτήτων κ.λπ.

Οι τρεις παραπάνω βιολογικές παρατηρήσεις αφορούν σε όλο το ανθρώπινο είδος, δεν εξηγούν όμως από μόνες τους την εξέλιξή του. Πρέπει να λάβουμε υπόψη και την κοινωνιολογία των ανθρώπινων κοινοτήτων.

β) Όσον αφορά στη κοινωνιολογία[2] του

*Η κοινωνιολογία μπορεί να εξηγήσει τις αιτίες, αλλά και τα επακόλουθα των κοινωνικοπολιτιστικών εξελίξεων του ανθρώπου. Είναι σημαντικό πράγμα το ότι είμαστε π.χ. εφευρετικά όντα, αλλά είναι πολλαπλάσια σημαντικό το ότι μια ιδέα κάποιου από μας μπορεί να δημιουργήσει «σχολή» ή να γίνει «καταλύτης» και να αλλάξει την κοινότητά του ή την κοινωνία ολόκληρη. Η επιδίωξη των ατόμων να εφευρίσκουν κάθε φορά που κάνουν κάτι τον **ευκολότερο**, τον **επιτυχέστερο** και τον **πιο σίγουρο** τρόπο, οδηγούσε και οδηγεί τις ανθρώπινες κοινωνικές ομάδες σε αλλαγές και τις κοινωνίες σε βελτίωση κατά τη διάρκεια της ιστορικής τους εξέλιξης. Από κει και πέρα για μια ιστορική περίοδο όπου επικρατεί ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο δημιουργείται και ένα **αντίστοιχο αξιακό σύστημα** που το αναπαράγει, έως ότου αλλάξει με τη σειρά του. Το κάθε αξιακό*

σύστημα επιδρά, διαμορφώνει και εξελίσσει και τον αντίστοιχο ανθρωπολογικό τύπο προσθέτοντας στα βιολογικά του στοιχεία και **επίκτητα** πολιτιστικά. Έτσι έχουμε πάνω στο βιολογικό του υπόβαθρο ένα κοινωνικό μανδύα και μιλάμε για τον **κοινωνικοπολιτικό** άνθρωπο.

Όμως υπάρχει ένα **παράδοξο της εξέλιξης**: Κάθε ατομική ή κοινωνική επιτυχία παράγει σχεδόν πάντα μεγαλύτερες ανάγκες και αίσθημα ανικανοποίησης. Από ένα σημείο και μετά μάλιστα παράγει και **βουλιμία-απληστία** σε άτομα και κοινωνικές ομάδες. Δημιουργεί επίσης καινούργιες προκλήσεις που ζητούν λύσεις. Η επίλυσή τους στη συνέχεια δημιουργούν νέα προβλήματα προς επίλυση κ.ο.κ. Στην αέναη αυτή διαδικασία τα άτομα, οι κοινωνικές ομάδες και οι κοινωνίες φαίνεται σαν να μη μπορούν να πιάσουν ποτέ τους στόχους και τις επιθυμίες από τις οποίες κινητοποιούνται, δηλαδή της άνεσης, της ήσυχονος προσπάθειας (τεμπελιάς) και της ασφάλειας για το μέλλον, που εκφράζουν το ιδεώδες της ευτυχίας του χαμένου «παραδείσου». Ιδίως στο στάδιο του καπιταλισμού, όπου οι επιθυμίες σε μεγάλο βαθμό είναι κατασκευές του καταναλωτισμού, τα μεν άτομα μετατρέπονται σε **οικονομικώς** δρώντα υποκείμενα, οι δε κοινωνίες σε οικονομίστικες με απώτερο στόχο τη **μεγιστοποίηση της απόδοσης**. Η οποία με τη σειρά της οδήγησε στην αναγκαιότητα για όλο και μεγαλύτερη **εξειδίκευση** και **πολύπλοκη τεχνολογία**.

Ιδίως στον καπιταλισμό λοιπόν- γιατί σε ένα βαθμό συνέβαινε και παλιότερα- οι άνθρωποι χωρίσθηκαν σε **ειδικούς** και σε **ανειδίκευτους** σε όλους τους τομείς της οικονομικής-κοινωνικής-πολιτικής δραστηριότητας. Αυτή η εξέλιξη των ατόμων-που είναι κυρίως πολιτισμική και άρα επίκτητη- επιδρά διαλεκτικά με τη σειρά της και στο αξιακό σύστημα και στο πολιτισμικό πρότυπο. Στα πλαίσια του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού δημιουργήθηκε έτσι, ο ιδιαίτερος τύπος του **«νεωτερικού ανθρώπου»**. Του ανθρώπου που σχεδόν με θρησκευτικό ζήλο πιστεύει ότι μπορεί, με τη βοήθεια της επιστήμης και της τεχνολογίας, να φτιάξει έναν τεχνητό κόσμο, ελεγχόμενο απόλυτα από αυτόν, να κλειστεί μέσα σ' αυτόν και να αφήσει απέξω τη φύση (Νέα θρησκεία του **τεχνολογικού μεσσιανισμού**: η πίστη ότι η

επιστήμη και η τεχνολογία θα λύσουν όλα τα προβλήματα του ανθρώπου).

Θα πρέπει να σταθούμε λίγο στο πολιτικό τομέα του κοινωνικού: Ο άνθρωπος έζησε χιλιετηρίδες ολόκληρες ευτυχισμένος στις αρχαϊκές κοινωνίες, που υπήρξαν οι πρώτες κοινωνίες της «αφθονίας» (από αυτές και ο μύθος του «παραδείσου»). Αργότερα, στις αρχαίες ελληνικές πόλεις, εμφανίζεται ο «πολίτης» άνθρωπος (Αριστοτέλης: άνθρωπος «ζώο πολιτικό»). Πολύ αργότερα, στις αστικές κοινωνίες, ο άνθρωπος διχάζεται σε δύο βασικές υπάρξεις στον **ιδιώτη** από τη μια, και στον **πολίτη** από την άλλη. Τον περισσότερο καιρό κυριαρχεί η πλευρά του ιδιώτη (κεφαλαιούχος, εργάτης, αυτοαπασχολούμενος, άνεργος, ατομικός καταναλωτής με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, ανταγωνιστής και ένας εναντίον όλων κ.λπ.). Σπάνια επικρατεί η πλευρά του πολίτη, η οποία εκχωρείται μέσω των εκλογών σε εκπροσώπους «ειδικούς της πολιτικής» ή τους «πατέρες του έθνους» δια του συστήματος διαμεσολάβησης των κομμάτων.

Στις μεταμοντέρνες κοινωνίες των καιρών μας ο άνθρωπος έχει διασπασθεί σε περισσότερες υπάρξεις σε σχέση με το πώς αντιλαμβάνεται τα κοινωνικοπολιτικά πράγματα. Έχει αποκτήσει μια «**θρυμματισμένη**» **συνείδηση** ο άνθρωπος των «αναπτυγμένων» κοινωνιών. Αποσύνθεση της προσωπικότητας και έρμαιο των συστημάτων και των αγορών. Άλλος εαυτός σαν εργαζόμενος, άλλος σαν παραγωγός, άλλος σαν καταναλωτής, άλλος σαν πολίτης κ.λπ. Ειδικά από τη δεκαετία του 1960 και μετά, όπου στον χώρο «του ιδιώτη» εισβάλλει η βιομηχανία της εικόνας-θεάματος, ζεί σε μεγάλο βαθμό σε μια κατασκευασμένη εικονική πραγματικότητα και αυτό που τον ενοποιεί σαν άτομο είναι το **χαρακτηριστικό του θεατή-καταναλωτή**.

γ) Όσον αφορά στην οικογεωγραφία του («εντοπιότητά» του)

Η γεωγραφία έχει επιδράσει και αυτή με τη σειρά της στην εξέλιξη του ανθρώπινου όντος, ίσως όχι τόσο σημαντικά όσο η βιολογία και η κοινωνιολογία του, αλλά οπωσδήποτε με επίκτητο τρόπο. Πολλές φορές μάλιστα οι ειδικές τοπικές συνθήκες έχουν δώσει και ιδιαίτερα βιολογικά χαρακτηριστικά, όπως στο χρώμα, στον σωματικό τύπο, στην ομάδα αίματος κ.λπ.

Η βιολογία και η κοινωνιολογία εξηγούσαν και εξηγούν τα **κοινά** χαρακτηριστικά των ανθρώπινων όντων και η οικογεωγραφία τις **διαφορετικότητες** και τον πλουραλισμό των ανθρωπολογικών τύπων. Οι οικογεωγραφικοί παράγοντες οδήγησαν και οδηγούν και σε αντίστοιχες βιολογικές-κοινωνικές εξελίξεις, αλλά βέβαια δεν είναι οι καθοριστικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση των ανθρωπολογικών τύπων. Αυτό που **επικαθορίζει** το είδος είναι η βιολογία και η κοινωνιολογία του, ενώ η οικογεωγραφία **επιδρά συμπληρώνοντας** και όχι αποφασίζοντας για την εξέλιξή του. Εξηγεί έτσι γιατί δευτερευόντως αναπτύχθηκαν ιδιαίτεροι άνθρωποι πολιτισμοί σε διαφορετικών γεωγραφικών συνθηκών περιοχές της γης(π.χ. Νέα Γουινέα, Ινδία, Πακιστάν, Μεσόγειος, Σαχάρα, Μεξικό ή Περού)

Μιλάμε σήμερα για «**δυτικό πολιτισμό**», που ξεκίνησε εκεί που υπήρχαν ευνοϊκές οικογεωγραφικές συνθήκες(στους πρόποδες του Ταύρου και μεταξύ του Τίγρη και Ευφράτη στα δυτικά της Ευρασίας, γύρω στο 9500 π.Χ.) και ακολούθησε μια δυτική διαδρομή στον πλανήτη(Αίγυπτος, Μεσόγειος, Δυτ. Ευρώπη, Αμερική). Αντίστοιχα για «**ανατολικό**» **πολιτισμό** που ξεκινώντας στις ευνοϊκές συνθήκες της ανατολικής Ευρασίας(μεταξύ του Κίτρινου ποταμού και του Γιανκτσέ –γύρω στο 7500 π.Χ.) - οδήγησε σε κοινωνίες «ανατολικού» τύπου.

Σήμερα μιλάμε για παγκοσμιοποίηση του «δυτικού μοντέλου» εξέλιξης και ανάπτυξης, για να περιγράψουμε την αποδοχή του αξιακού συστήματός του και από τις κοινωνίες ανατολικού τύπου, όπως είναι η Κίνα ή η Ινδία. Ο παγκόσμιος καπιταλισμός επιδιώκει με την επεκτατική-αναπτυξιακή ιδεολογία του, τους μηχανισμούς των αγορών και το καθεστώς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας-σαν απάντηση στα αυταρχικά καθεστώτα της «Ανατολής»- την «ομογενοποίηση» του κόσμου στη βάση του αξιακού του συστήματος, του πολιτισμικού του προτύπου και του τρόπου ζωής και κατανάλωσης που έχει προωθήσει. Χρησιμοποιώντας την τεχνόσφαιρα και ομογενοποιώντας τις διαφορετικότητες, θέλει να δημιουργήσει –και σε ένα μεγάλο βαθμό το έχει καταφέρει-έναν ενιαίο ανθρωπολογικό τύπο, που θα έχει τα επίκτητα χαρακτηριστικά του **εγωισμού-ατομισμού**, της **βουλιμίας-απληστίας**, της **ζήλιας-ανταγωνισμού**, της

ανευθυνότητας για τους άλλους, της επιδίωξης μόνο οικονομικού αποτελέσματος κ.λπ. Έχει μετατρέψει το **βιολογικό ον homo sapiens** στο **πολιτιστικό είδος homo economicus**.

Προφανώς και υπάρχει **εντοπισμένη αντίσταση** «στους μαχαλάδες» του «παγκόσμιου χωριού». Σήμερα γίνεται αρκετά αντιληπτό «στους μαχαλάδες» ότι αυτός ο ενιαίος -από το κέντρο προωθούμενος- ανθρωπολογικός τύπος με «θρυμματισμένη» κοινωνική συνείδηση και έρμαιο των συστημάτων και των αγορών, αν επικρατήσει, θα οδηγήσει σε μεγάλες καταστροφές στο μέλλον. Όχι μόνο των ευνοϊκών οικογεωγραφικών συνθηκών για τη διατήρηση-αναπαραγωγή των άλλων μορφών ζωής, αλλά και σε καταστροφή της βιολογικής και κοινωνικής ύπαρξης των μελλοντικών γενιών του ίδιου του ανθρώπου.

[1] *Η κοινωνική πρόοδος και –κατ’ επέκταση- η κοινωνική απελευθέρωση έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την αποκοπή των ατόμων από κάθε ρίζα, δηλαδή από κάθε παραδοσιακή αξία ή πολιτιστική μορφή.*

*Βλέπε: Νίκος Ν. Μάλλιαρης, **Συντηρητισμός, ριζοσπαστισμός και η ανθρωπολογική κρίση του καπιταλισμού** στο Πρόταγμα: protagma.files.wordpress.com (pdf)*

[2] *Με τον όρο δεν εννοούμε την επιστήμη της κοινωνιολογίας, αλλά ό,τι προκύπτει από την κοινωνικά οργανωμένη ζωή των ανθρώπινων κοινοτήτων και την οικονομική, πολιτιστική και πολιτική της βάση.*

Πηγή: Τοπικοποίηση, topikoroisi.eu

Φωτογραφία: pixabay.com